

Ontwerp
voor een eigentijds orgel
in de Sint-Pieterskerk
van Leuven

Gerard Pels
orgelbouwer

Frédéric Vander Laenen
architect

m.m.v. Caspar von Glatter-Götz
en Mañuel Rosales

PDO © 2008

Gedurende 390 jaar sierde dit orgel de Sint-Pieterskerk in Leuven. De Franse orgelmaker Jean Crinon begon het te bouwen in 1554; een wel gemikte bom in 1944 maakte er een puinhoop van. Het orgel hing in de noordelijke dwarszijbeuk, vlak naast het weelderige doksaal waarop de muzikanten konden plaatsnemen.

Voor het eigentijdse ontwerp werd weer voor deze historische plaats gekozen, en dat niet alleen wegens gebrek aan goede alternatieven.

De bezoekers, die bijna allen langs de zuidelijke ingang binnenkomen, staan meteen oog in oog met de tien meter hoge pijpen. De kerkgangers, rondom het altaar geschaard, kunnen de organist met handen en voeten zien spelen. De organist kan zien wat er gebeurt op het koor en op het koordoksaal.

De klank zal zich uitstekend doorheen de gotische ruimte voortplanten — dat hebben soortgelijke opstellingen al bewezen.

Concept en teksten
Gerard Pels

Ontwerptekeningen
Frédéric Vander Laenen

Dispositie
Caspar von Glatter-Götz
Stefan Stürzer
Mañuel Rosales
Gerard Pels

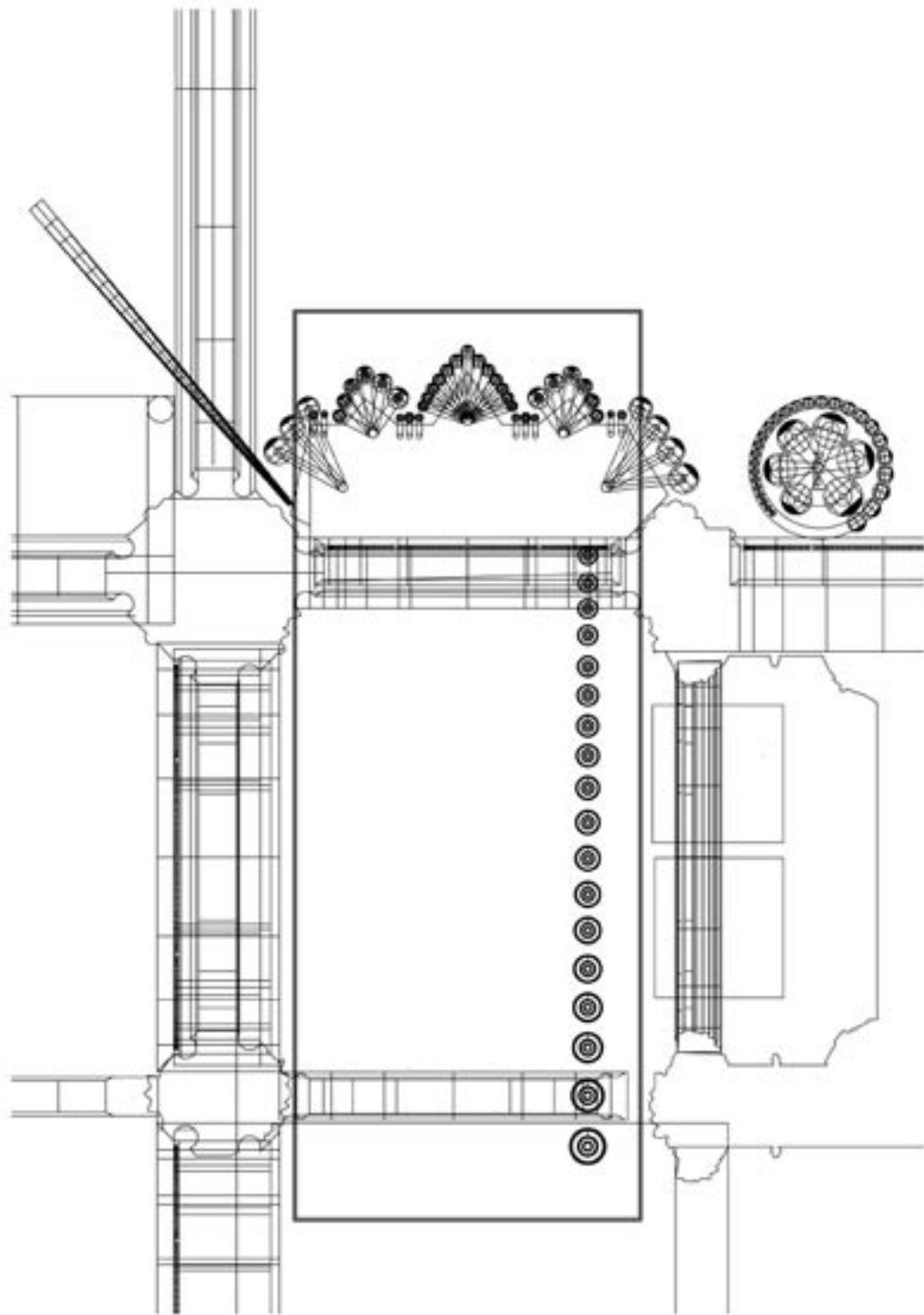
Klokkenspel
Clock-o-Matic — Holsbeek

Deze brochure werd op beperkte oplage gedrukt op 26 augustus 2008.

“Is het nu echt niet mogelijk om een eigentijds ontwerp te maken voor een nieuw orgel in de Leuvense Sint-Pieterskerk?” Deze vraag werd me gesteld tijdens “In Ander Licht”, een studietweedaagse over de “toekomstperspectieven voor religieus erfgoed in Vlaanderen”, georganiseerd door VCM samen met het Agentschap Ruimtelijke Ordening - Onroerend Erfgoed Vlaanderen en het Team Vlaams Bouwmeester. Het waren twee gezaghebbende monumentenzorgers die me de vraag voor de voeten wierpen, en ik beschouwde het als een uitdaging. Vroeger zou een orgelbouwer dan in zijn eentje naar de tekentafel getrokken zijn om een fraai plan uit te werken. Maar de tijden zijn veranderd, en worden de beste orgelontwerpen in teamverband uitgewerkt. Kort nadien trof ik op een studieweekend, “Orgelgestaltung im Baudenkmal” in het Zwitserse Chur, mijn goede oude collega Caspar von Glatter-Götz aan, die mij graag met raad en daad wilde bijstaan. Zijn beroemdste realisatie is het Gehry-orgel in de Walt Disney Symphony Hall in Los Angeles. Een bijzonder inspirerende band heb ik met architect Frédéric Vander Laenen, die naast zijn fascinatie voor orgels ook perfect aanvoelt in hoeverre een gotische kerk een groot nieuw instrument aankan. Na een aantal bezoeken aan de kerk en gesprekken met musici, monumentenzorgers en andere betrokkenen, kwam dit voorontwerp tot stand. Het is een oefening, een eerste concept. Zowel het uitzicht, de klank en de gebruikte technieken zijn eigentijds. Maar het is geen experimenteel concept: elke organist moet er meteen met gemak en plezier zijn geliefde muziek op kunnen spelen. De bezoeker moet direct bekoord worden door de aanblik van de imposante pijpen. In deze *pipe dream* zullen de Spaanse trompetten hoog boven op het orgel in de richting van het stadhuis schetteren. De Leuvense klokken onder het doksaal zullen beieren, samen met de muziek van duizenden orgelpijpen.

Gerard Pels, orgelbouwer

“**A**rchitectenfronten” werden ze soms denigrerend genoemd, de futuristische orgelontwerpen die architecten bedacht hadden, maar waarachter hoegenaamd geen orgel paste. Orgelbouwers vonden dat zij dat beter konden. Toch heeft de geschiedenis ons talloze mooie orgelfronten nagelaten, die architecten of andere kunstenaars getekend hadden.

De jonge architect Frédéric Vander Laenen kent het vak van huis uit. Hij is *Master in Restoration of Historical Buildings and Towns*. Net als zijn vader en zijn broer-ingenieur is hij een expert in organische vormen in de architectuur. Een van hun realisaties zijn de hyperbolische daken op het *Vlinderpaleis* in Antwerpen. Maar van organische vormgeving is er weinig te merken in het ontwerp voor een nieuw orgel in de Sint-Pieterskerk. “In deze gotische ruimte ademt alles *verticaliteit* en licht”, meent hij. In zijn ontwerp heeft hij er alles aan gedaan om deze twee kwaliteiten van de gotiek niets in de weg te leggen.

De orgelbouwers gaven aan de ontwerper bij wijze van spreken een voor een alle pijpen aan, die geschikt zijn om in de façadepijp te staan. De imposante 32-voetspijpen van de hoge pedaaltoeren links van het orgel kleven in een cirkel tegen de pilaar. De 16- en 8-voetspijpen van de manualen zweven tussen de spitsboog en het hoge raam.

Uiterst ongewoon is dat de boog zelf volledig zichtbaar blijft, en de prachtige inkijs in de traveeën niet belemmerd wordt. De organist zit, duidelijk zichtbaar vanuit de kerk, aan zijn klavieren op het hoogzaal, en de mechanische toetstructuur loopt quasi onzichtbaar naar boven.

Leuven, als historische beiaardstad, wordt alle eer aangedaan met vijfentwintig klokken die onder het sobere hoogzaal hangen, en die vanop het vierde orgelklavier kunnen bespeeld worden.

Frédéric Vander Laenen, architect

Manuaal I (C-c''')
Positief (in zwelkast)

1. Monter 8'
2. Gemshoorn 8'
3. Gedekt 8'
4. Octaaf 4'
5. Blokfluit 4'
6. Doublette 2'
7. Nasard 2 2/3'
8. Tierce 1 3/5'
9. Scherp III-IV
10. Basson 8'

Tremulant

Manuaal II (C-c''')
Hoofdwerk

11. Prestant 16'
12. Principaal 8'
13. Salicional 8'
14. Flûte harmonique 8'
15. Roerfluit 8'
16. Octaaf 4'
17. Spitfluit 4'
18. Kwint 2 2/3'
19. Superoctaaf 2'
20. Mixtuur IV-VI
21. Cornet V
22. Bazuin 16'
23. Trompet 8'
24. Clairon 4'

Pedaal (C-g')

42. Monter 32'
43. Bourdon 32'
44. Subbas 16' (tr.)
45. Prestant 16' (tr.)
46. Gedekt 16' (tr.)
47. Kwint 10 2/3' (tr.)
48. Octaafbas 8'
49. Gedektbas 8'
50. Violoncelle 8'
51. Koraalbas 4'
52. Contrabazuin 32'
53. Bombarde 16'
54. Bazuin 16' (tr.)
55. Basson 16' (tr.)
56. Trompette 8'

Manuaal III (C-c''')
Reciet (in zwelkast)

25. Bourdon 16'
26. Violoprincipaal 8'
27. Bourdon 8'
28. Gamba 8'
29. Voix céleste 8'
30. Prestant 4'
31. Dwarsfluit 4'
32. Octavin 2'
33. Fourniture III-IV
34. Basson 16'
35. Trompette harm. 8'
36. Hobo 8'
37. Kromhoorn 8'

Tremulant

Koppelingen

I/II, III/II, III/I
I/IV, II/IV, III/IV
I/P, II/P, III/P

Mechanische toetstractuur

Elektrische registertractuur

Pedaal, chamade en klokkenspel elektrische tractuur

Manuaal IV (C-c''')
Chamade

38. Trompete real 16'
39. Trompete real 8' (tr.)
40. Trompeta real 4' (tr.)
41. Klokkenspel (c'-c''')

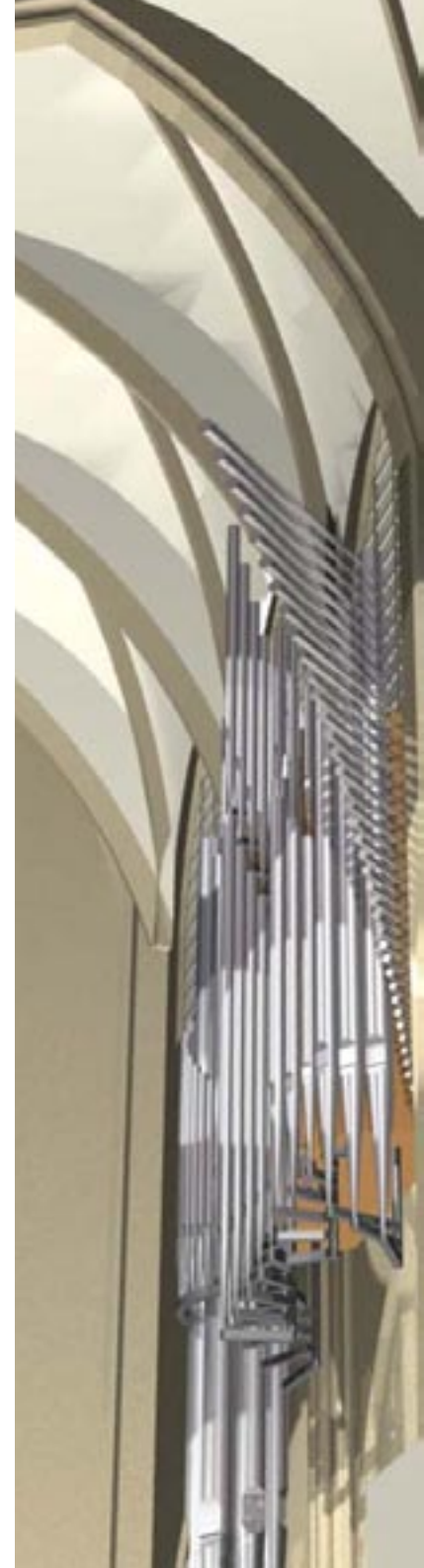
Orgelmuziek weergalmt al duizend jaar in onze kerken. Maar geen twee orgels klinken hetzelfde. Iedere periode en regio, en zelfs iedere orgelbouwer had en heeft zijn eigen klank. Bovendien zijn er geen twee kerken met dezelfde akoestiek.

Vroeger stelde men zich niet zo veel vragen over hoe het nieuwe orgel moest klinken. Men creëerde een klank die er op dat moment in de mode was, en die geschikt was om de muziek te spelen die men gewoon was. Maar in de twintigste eeuw keek men voor het eerst terug in de geschiedenis, en werden er orgels gebouwd om er muziek uit diverse stijlperiodes op te vertolken.

Op het einde van de twintigste eeuw werd er soms voor geopteerd om een nieuw orgel te bouwen in slechts één historische stijl. Dat was een flinke keuze: op zo'n orgel kan men dan ofwel barokke, ofwel romantische muziek – om twee stijlvormen te noemen – zonder compromissen laten horen. Dat is fijn voor rondtoerende organisten en CD-opnames, maar sommige kerken bieden hun bezoekers liever een breder gamma aan.

Daarom worden er de laatste jaren steeds meer *moderne* orgels gebouwd, met een eigentijds uitzicht en een dispostie die diverse stijlperiodes aankan. Het ontwerpteam van het Leuvense orgelvoorstel deden hierbij beroep op de expertise van de internationaal gerenommeerde orgelbouwers Caspar von Glatter Götz en Mañuel Rosales.

De basis van het voorgestelde orgel, met in totaal 3.391 pijpen, betreft een klassiek instrument met drie manualen en een pedaal. De eerste twee klavieren zijn eerder barok gedacht, het derde klavier vooral romantisch. Het vierde klavier is ietwat buitennissig: het dient om de Spaanse trompetten te laten weerklinken, en men kan er tevens het klokkenspel mee bespelen.

Het beroemdste eigentijdse orgel is ongetwijfeld het nieuwe orgel in Walt Disney Concert Hall in Los Angeles. Het concertgebouw is een ontwerp van de befaamde architect Frank Gehry, ook bekend van het Guggenheimmuseum in Bilbao). Samen met de orgelbouwers Mañuel Rosales (Los Angeles) en Caspar von Glatter-Götz (Owingen, Duitsland) ontwierp Gehry het spectaculaire orgelfront. Het instrument werd gebouwd door Glatter-Götz, terwijl Rosales instond voor voor de dispositie, mensuratie en intonatie. Er werd aan gewerkt van 1998 tot 2003.

Foto onder. Orgelbouwers Mañuel Rosales (links) en Caspar von Glatter-Götz (rechts) flankeren de architect Frank Gehry tijdens de opening van het Walt Disney Concert Hall in oktober 2003.

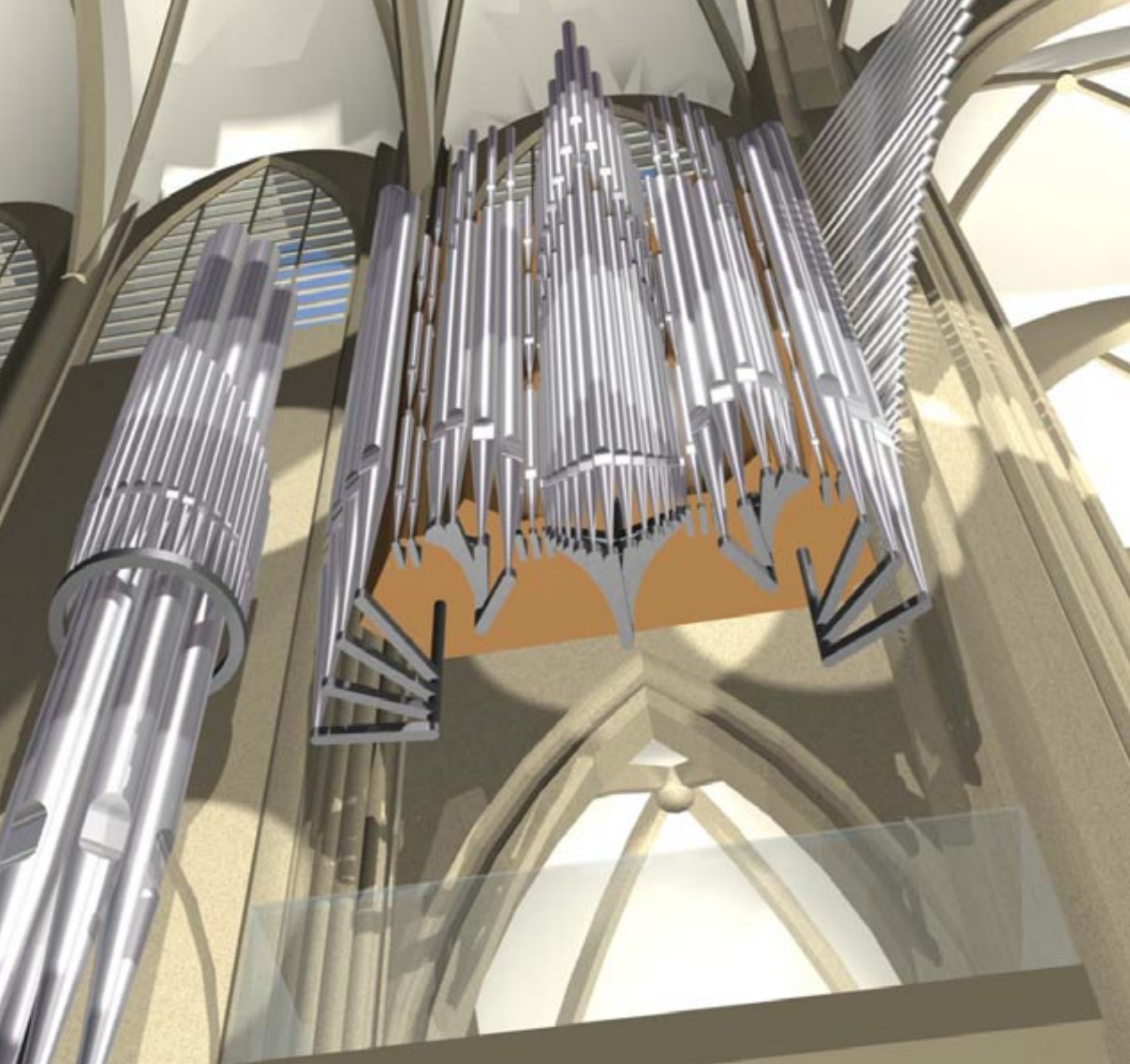
Teamwerk is vandaag essentieel voor een geslaagde totstandkoming van een groot nieuw orgel. Voordat een orgel kunstvolle klanken kan laten weerklinken, moet “de machine” perfect werken. Al te vaak werden er instrumenten bedacht en gemaakt, die achteraf bijna onbespeelbaar bleken te zijn.

Dat wilt echter niet zeggen dat het orgel opnieuw moet uitgevonden worden. Research is in de meeste gevallen niet meer nodig. De knowhow bestaat reeds – men moet ze alleen weten te vinden. Dank zij de jarenlange samenwerking met collega’s uit de hele wereld in de *International Society of Organbuilders*, heeft de Vlaamse orgelbouwer Gerard Pels een uitstekend netwerk opgebouwd met de beste orgelbouwers. Deze investering in vriendschap en collegialiteit kan nu renderen in een nieuw orgelproject.

Een intense samenwerking van orgelbouwers uit binnen- en buitenland kan resulteren in een uitstekend nieuw instrument. Bovendien kunnen zodoende orgelbouwers uit ons land nieuwe ervaring opdoen, en leren hoe vandaag grote instrumenten gebouwd kunnen worden.

Het team van Pels-D’Hondt orgelbouw. Gerard Pels (rechts) is de vierde generatie orgelbouwer van de families Pels en D’Hondt, die al sinds 1892 orgels bouwen en restaureren. Al 116 jaar dus, maar nog belangrijker is dat het atelier vandaag samen 105 ervaring in huis heeft: v.l.n.r. Marc Van den Bulck (pijpenbouw en intonatie), Willy Leys (tracturen en metaalbewerking) en Alain Vandewyer (technisch tekenaar en schrijnwerker).

Een orgel uittekenen is een erg groot werk. Maar met een team van ervaren ontwerpers en bouwers kan men op korte tijd toch een realistisch plan uitdenken, de kostprijs ervan ramen, en een voorstel uitwerken.

Dit ontwerp gaat uit van realistische afmetingen. Echter, als men concreet wilt worden, moet men eerst het orgel van binnenuit beginnen te tekenen, en moet men de afmetingen van de circa 3.400 pijpen bepalen. Pas daarna kan men de exacte buitenafmetingen van het orgel berekenen. Dit ontwerp heeft in deze fase geen speeltafel uitgetekend, omdat dit weinig invloed heeft op de eerste visuele impact van dit modern instrument. Noch werden de kleinere pijpen van het pedaal uitgetekend, evenmin als deze van het positief, en dit om dezelfde redenen. (Zij komen opzij en achter op het nieuwe hoogzaal te staan.)

